

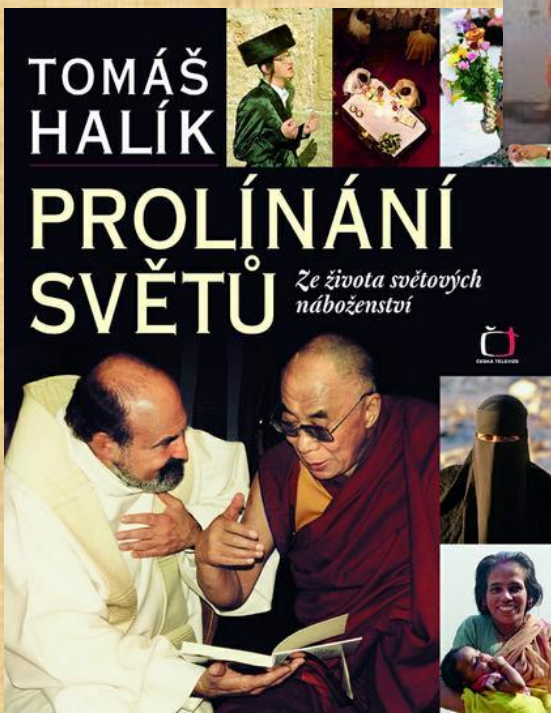
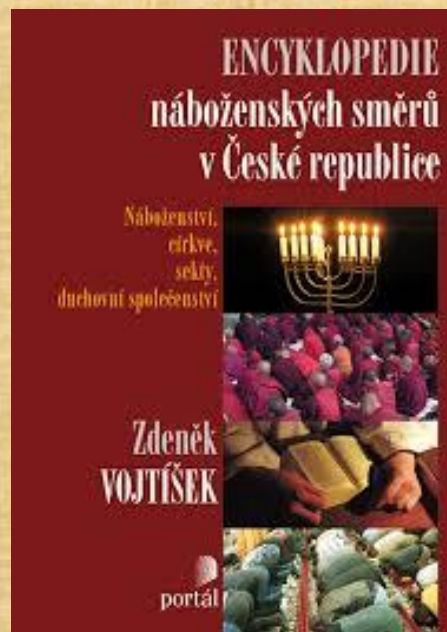
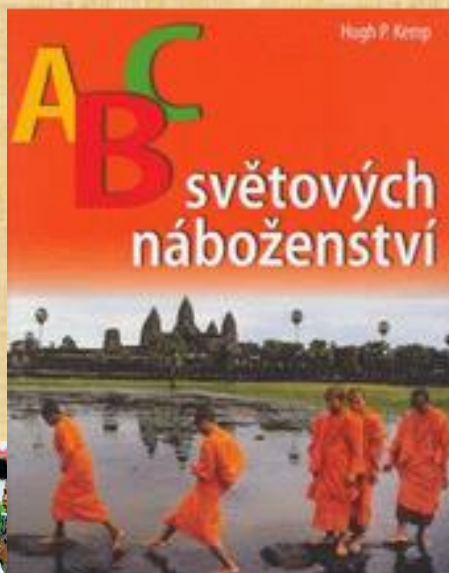
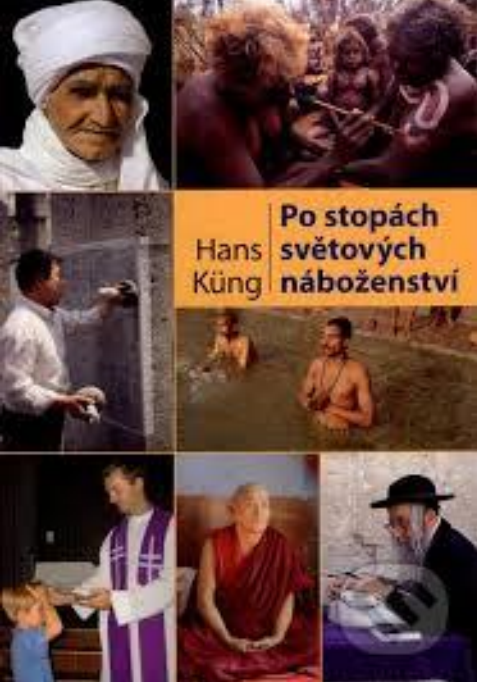
PSYCHOLOGIE NÁBOŽENSTVÍ

2. Psychologický pohled na základní světová náboženství

Tato prezentace ve formě přednášky je určena výhradně pro studenty Psychologického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a není dovoleno ji veřejně šířit.

PhDr. Pavel Moravec, PhD

Literatura

Typologie náboženství

(Štampach, 1998)

Podle materiálního předmětu

- Nb ve vlastním slova smyslu (předmětem je numinózní transcendence)
- Kvazireligiozní útvary
  - *psychoterapeutická meditace, obřady sbratření všech bytostí v hlubinně ekologických iniciativách, politické kultury*

Typologie náboženství

(Štampach, 1998)

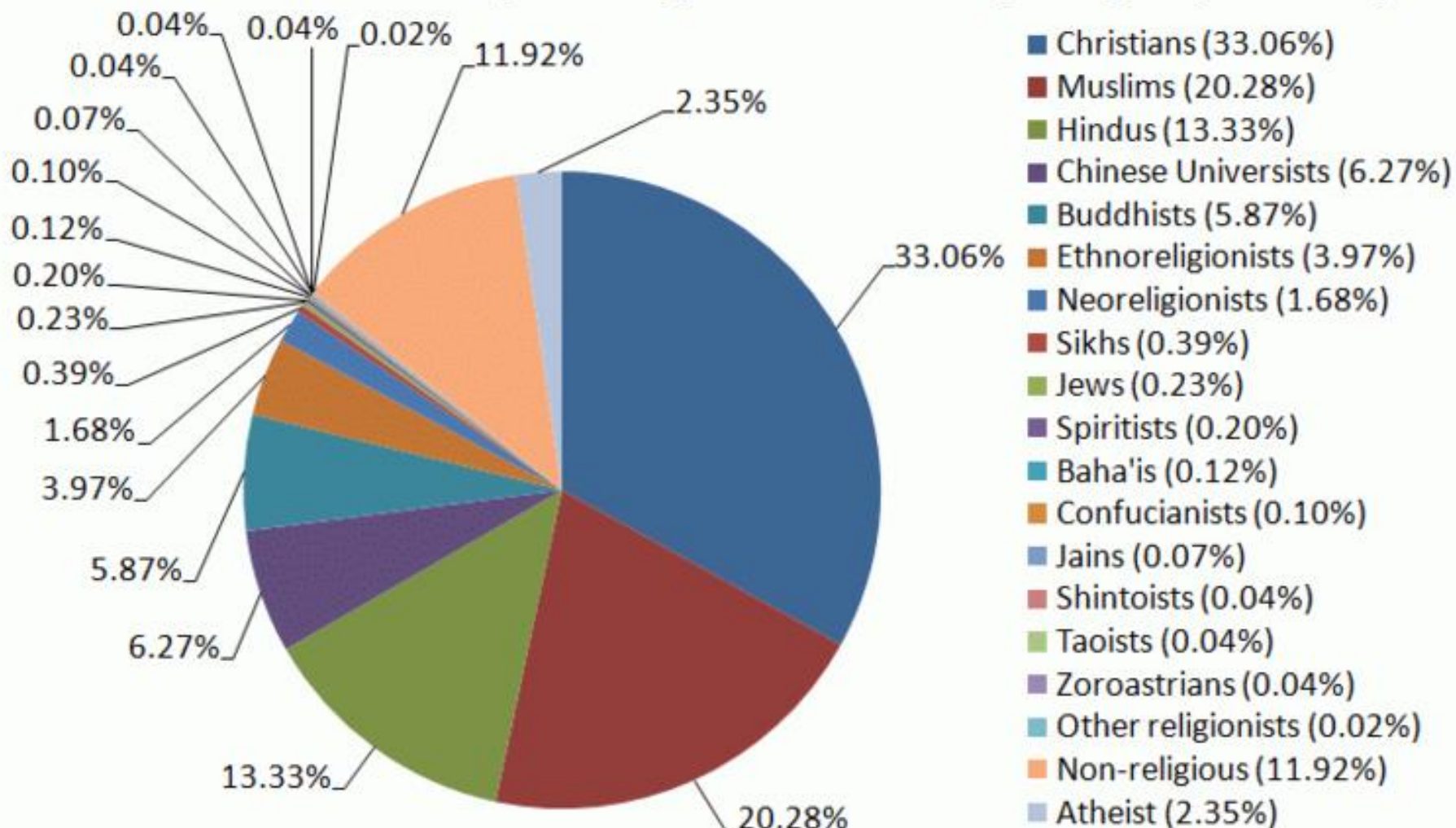
Podle formálního předmětu

- Teistická náboženství
  - Monoteistická: *Judaismus, křesťanství, islám*
  - Polyteistická: *klasické řecké či římské nb*
- Neteistická (transcendence je neosobní):
budhismus

Základní světová náboženství

(Náboženství ve světě, 2020)

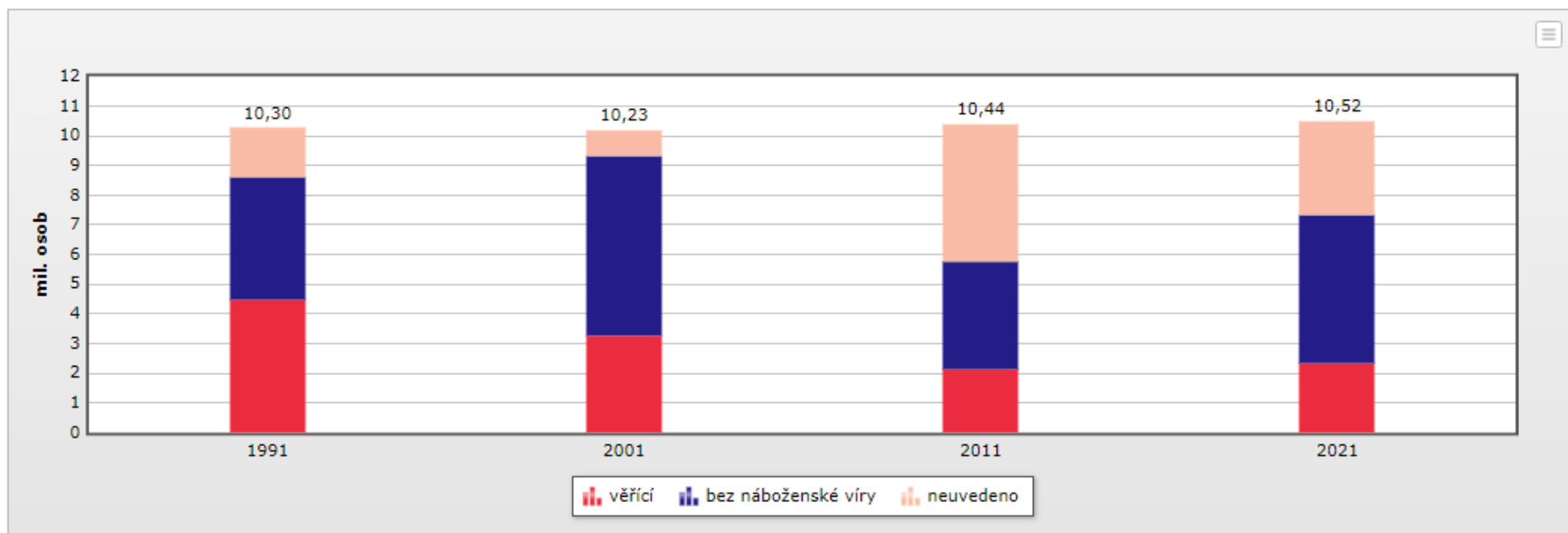
Worldwide percentage of Adherents by Religion (mid 2005)

Náboženská víra v ČR - vývoj trendu

(Sčítání, 2021)

Obyvatelstvo podle náboženské víry

Obyvatelé ČR podle nb víry (vývoj 1991-2021)

(Náboženská víra, n. d., zkráceno)

	obyv. celkem	hlásí se k církvi	katolická	evangelická	Čs. husitská	věřící nehlásící se k církvi	bez víry	neodpověděli
1991	10,3 M	4,5 M	4,0 M	204 tis	178 tis		4,1 M	1,7 M
2001	10,2 M	3,3 M	2,7 M	117 tis	99 tis		6,0 M	0,9 M
2011	10,4 M	1,5 M	1,0 M	52 tis	39 tis	705 tis	3,6 M	4,7 M
2021	10,5 M	1,4 M	0,7 M	33 tis	24 tis	960 tis	5,0 M	3,2 M

Obyvatelé ČR podle nb víry (vývoj 1991-2021)

(Náboženská víra, n. d.)

- 740 tis (7%): Katolická církev
- 236 tis (2,5%): „katolík (katolická víra)“
- 40 tis. (0,4%) Pravoslavná církev
- 32 tis: (0,3%) Českobr. církev evangelická
- 27 tis: (0,3%) „Protestantská víra“
- 71 tis: (0,7%) „křesťanství“
- Ve srovnání s rokem 2011 nejvíce posílily kategorie jako „Katolická víra“, „Křesťanství“ nebo „Evangelická víra“

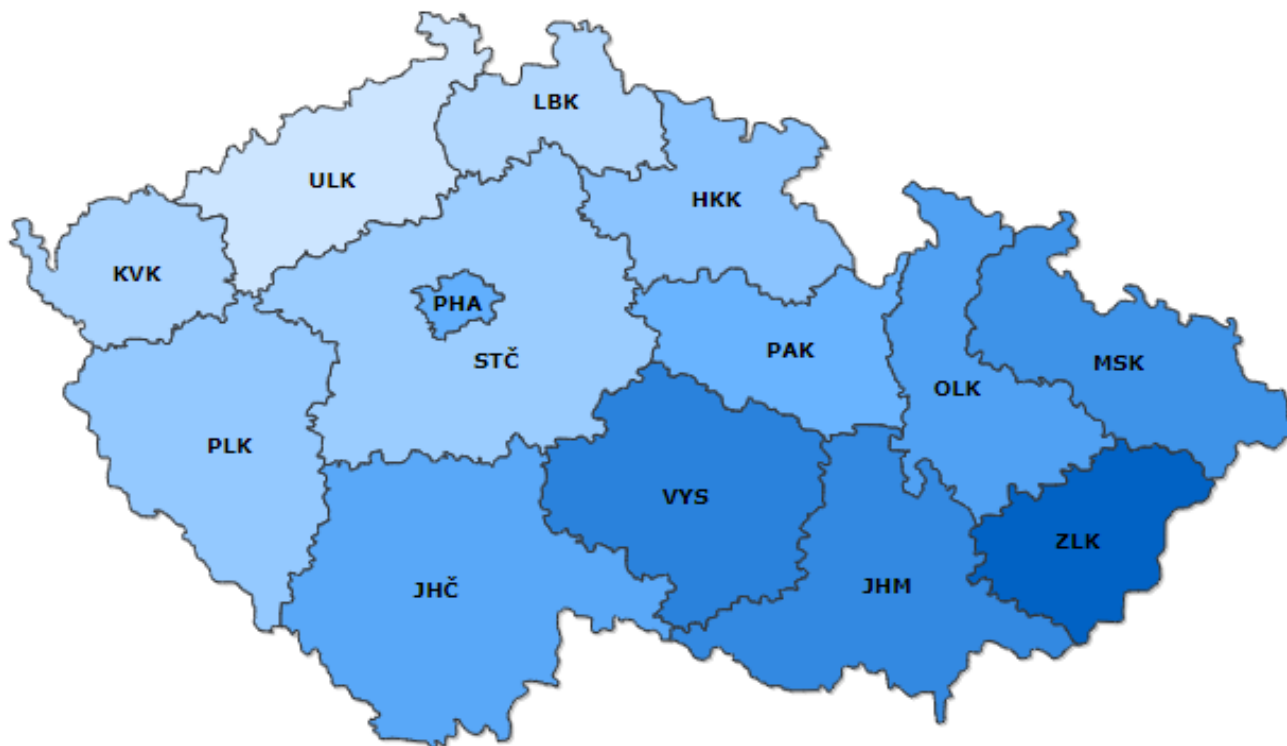
Podíle věřících podle krajů

(Náboženská víra, n. d.)

Porovnání krajů

Ukazatel: Podíl věřících obyvatel (%)

Podíl věřících obyvatel (%)

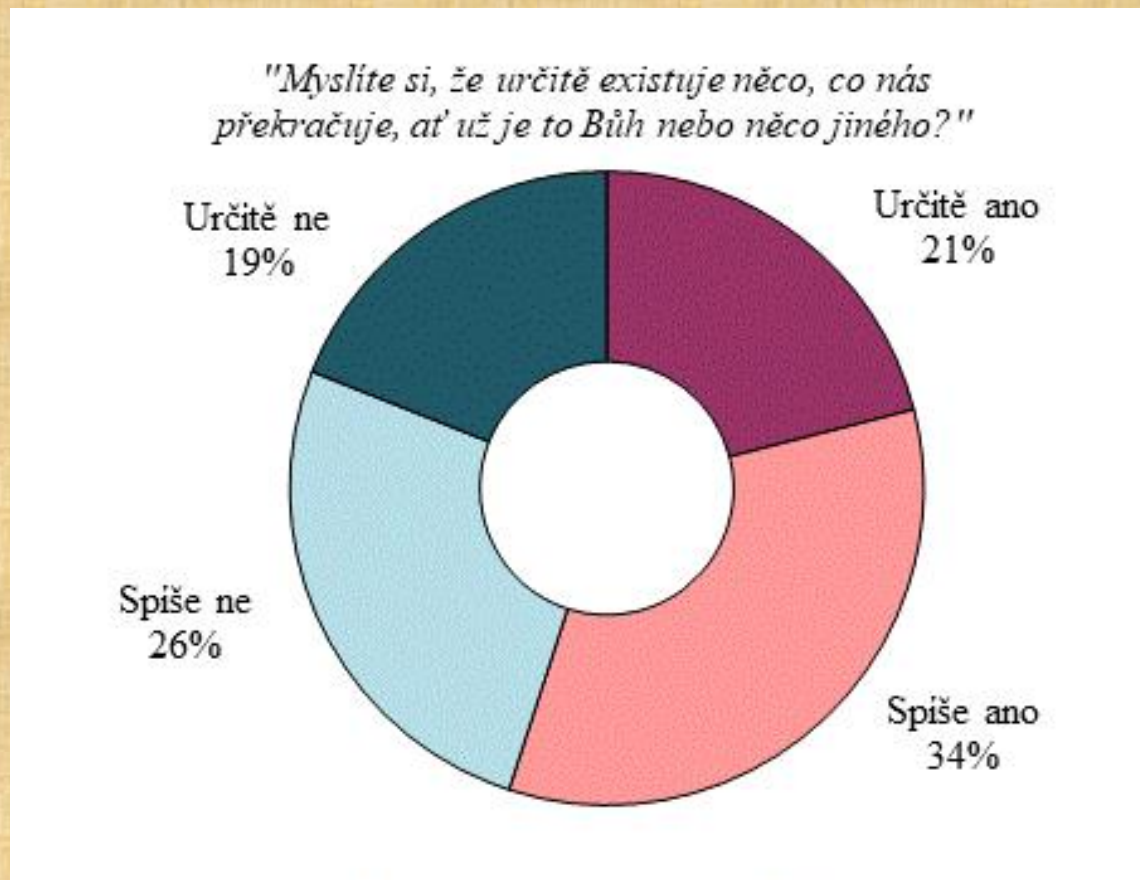

Statistiky vybraných církví

- **Katolická církev:** nedělní návštěvnost 375 000 (3,6%) věřících v říjnu 2019 (Katolický týdeník, 2020)
- **Českobratrská církev evangelická:** 64 000 (0,6%) formálních členů v roce 2020 (z nich 28 000 (0,3%) má volební právo) (Českobratrská církev evangelická, 2022)

Obyvatelé ČR podle nb víry (výzkum STEM 2018) (STEM, n.d.)

- **25%: věřící** (častěji jde o ženy, lidi nad 45 let a obyvatele menších obcí)
- **35%: nepovažují se za nábožensky založené**
- **31%: ateisté**
- **9%: „nevím“**

Obyvatelé ČR podle nb víry (Halík, 2021)

- Kategorie „věřící“ a „nevěřící“, ale i „teisté“ a „ateisté“ selhávají, pokud mají vystihnout aktuální situaci
- **Nones** – lidé nehlásící se k žádnému náboženství (třetí největší skupina množina lidí po křesťanech a muslimech). Ateisté mezi nimi tvoří jen malé procento.
- **ČR**: apateismus (lhostejnost vůči náboženství), agnosticismus, náboženský analfabetismus (absence elementárních nb vědomostí), anitiklerikalismus, lidé, kteří opustili církev, alternativní spiritualita

Náboženství v ČR

(Hamplová, 2013)

Dana Hamplová

Náboženství
v české společnosti
na prahu 3. tisíciletí

KAROLIVUM

- Z hlediska víry v základní prvky křesťanské věrouky patří ČR k nejsekulárnějším zemím euroatlantického prostoru (podobně tom Švédsko, Dánsko, Belgie)
- Z hlediska víry v magické fenomény jsme „na špici“ spolu s Lotyšskem, Ruskem a Slovenskem.
- Jen 6% obyvatel nevěří v Boha a odmítají existenci dalších nadpřirozených jevů

(výzkum ISSP International Social Survey Program, v ČR 1998 data od 1224 respondentů a 2008 data od 1512 respondentů).

Náboženství v ČR

(Hamplová, 2013)

Obecně vnímané kořeny českého „ateismu“

- Husitství (spíš jeho pozdější interpretace)
- Třicetiletá válka, Bílá hora
- Propojení katol. církve s Habsburskou monarchií – v roce 1918 odchází z KC 1 milion věřících
- Komunistický režim

Dana Hamplová

Náboženství
v české společnosti
na prahu 3. tisíciletí

KAROLINUM

Hist. kořeny nb situace v ČR (Petráček, 2013)

Křesťanství jako adaptace na historické události

- **Cyrlometodějská mise**
- **Vláda Karla IV.** – vznik univerzit, nových řádů
- **Husitství** - „přepálení tempa“ historického vývoje
x Palacký: husitství jako vrchol českých dějin, Češi jako průkopníci reformace – rozvinuto Masarykem
- **Pobělohorská doba** – další úspěšná adaptace
(např. kněží jako nositelé vzdělanosti v začátcích národního obrození)

Hist. kořeny nb situace v ČR (Petráček, 2013)

Křesťanství jako adaptace na historické události

- **Rozchod katolicismu a českého národa**
  - Pozdní fáze Habs. monarchie (po r. 1848) kvůli přílišnému propojení církve s monarchií
  - Katolicismus je většinovým nb, ale katol. víra je již reálně v menšině
  - Vymezování vůči modernismu („intelektuální kastrace“)
  - Průmyslová revoluce – lidé se stěhují do měst, ale církev na tyto změny reaguje pomalu – vyrůstají generace bez nb výchovy a církev ani dostatečně nereaguje na sociální situaci dělníků

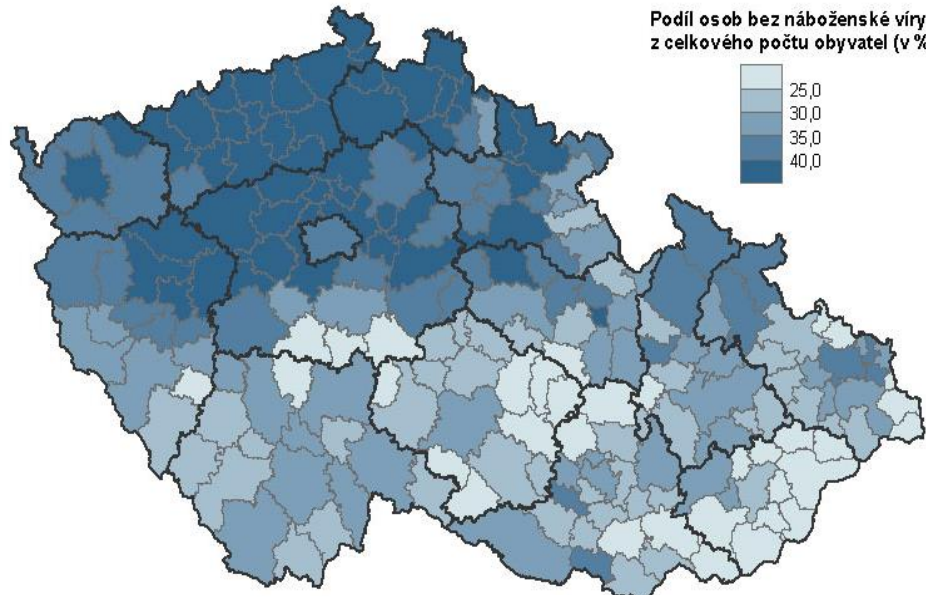
Hist. kořeny nb situace v ČR (Petráček, 2013)

Křesťanství jako adaptace na historické události

- **1918** – vznik ČSR, vznik Církve československé („Pryč od Vídně, pryč od Říma“)
- Husitství jako kořen národní identity
- Velký počet lidí rezignuje na jakoukoliv nb identitu
- **Po II. svět. válce** - odsun sudetských Němců, kteří byli většinou katolického vyznání
  - do pohraničí přišli lidé levicově založení a často bez nb vyznání

Podíl osob bez náboženské víry (SLDB 2011)

ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností a v Praze

Hist. kořeny nb situace v ČR (Petráček, 2013)

Křesťanství jako adaptace na historické události

- **Komunistická diktatura – KC**
představovala nebezpečí, protože její sídlo bylo mimo ČSR

Hist. kořeny nb situace v ČR (Halík, 2014)

- **Plachá zbožnost** – husovská vášeň pro čistotu a pravdu; přelévání zbožnosti do etiky (Masaryk, Havel).
- **Něcismus** – „něco je nad námi“

Zaniklá náboženství

vybraných etnik

- **Keltské náboženství**
- **Náboženství starých Germánů**
- **Náboženství starých Slovanů**
- **Náboženství starých Egypt'anů**
- **Antické řecké a římské náboženství**

(Štampach, 1998)

Současná neliterární náboženství

- = nejsou literárně fixovaná
- **Africká neliterární nb** – silný animistický prvek (všechno má duši)
- **Indiánská nb** – kultury Aztéků, Mayů a Inků – dnes prožívá renesanci

(Štampach, 1998)

Hinduismus (Kemp, 2014)

- Souhrn náboženských směrů vzniklých na území Indie
- Postupně se rozšířil do celého světa
- Nemá zakladatele, jednotnou věrouku ani centralizovanou autoritu
- Spíše se jedná o vyvíjející se náboženskou kulturu
- Uctíváno je mnoho božstev, hlavní tři (Trimurtí) jsou Brahma (stvořitel), Višnu (udržovatel) a Šiva (ničitel).
- Z hinduismu pochází jóga
- Nejznámější hinduistickou sektou na Západě je Hare Krišna
- Tantra – snaha o nabytí síly a kontroly nad životem

Hinduismus (Kemp, 2014)

- Má mnoho posvátných textů, např.
  - Védy – vznikají 1600 – 1200 BC a obsahují mýty a rituály (spíše praktické)
  - Upanišady – vznikají 6 BC, doslova znamenají „sedět u nohou mistra“), spíše teoretické – představují hlavní koncepty hinduismu
- Lidé jsou rozděleni do čtyř tříd (kasty):
  - Brahmáni (kněží)
  - Kšatrijové (válečníci a ochránci lidu)
  - Vaišjové (obchodníci a zemědělci)
  - Šudrové (služebníci a rolníci)
  - Nedotknutelní – nepatří do žádné třídy, Ghándí je nazýval „děti Boží“

Hinduismus (Kemp, 2014)

- Karma
  - znamená „příčina a následek“
  - určuje, do jakého soc. prostředí se lidé narodí
  - Současná situace jedince je ovlivněna jeho minulým životem – víra v reinkarnaci („Čiň dobro a také jej obdržíš, čiň zlo a ono se ti vrátí“)
- Centrální myšlenkou je svatost.
- Různé rituály (např. koupel v řece Ganze) pomáhají lidem k očišťování

Buddhismus (Kemp, 2014)

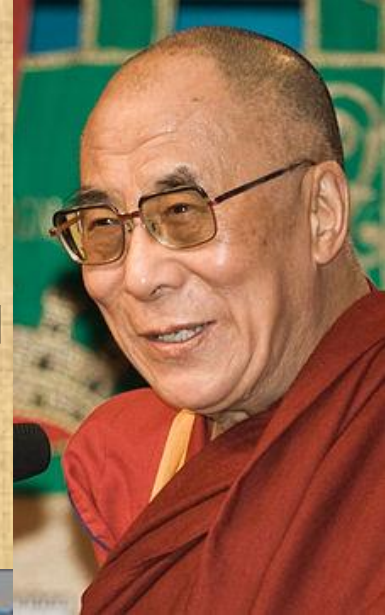

- Dnes jej tvoří 3 hlavní skupiny:
- **Theraváda** – nejstarší, konzervativní
důraz klade na následování hlavních buddhistických spisů
- **Mahajána** – od 1 AC, znamená „Velký vůz“, je věroučně tvořivý. Pochází z něj Zen, který je dnes populární na Západě
- **Vadžarjána** – šířil se v 6 AC z Indie, dnes je spojován především s Tibetem. Je založen na meditaci. Je hodně rozšířen na Západě i díky Dalajlámovi

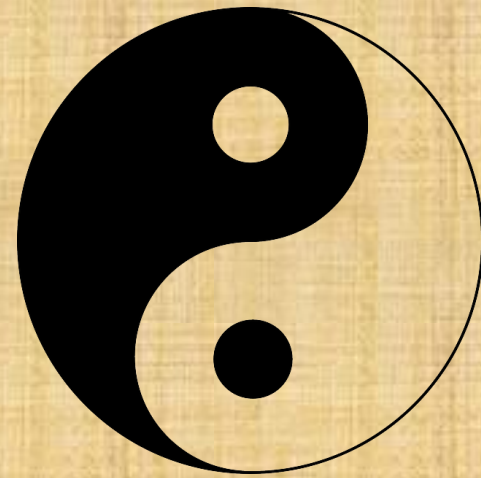

Buddhismus

- Dalajláma je významnou duchovní autoritou tibetského buddhismu
- Tibet – území o rozloze cca 2,5 mil. km²,
ø výška 4 900 m
(„střecha světa“),
od r. 1950 zabrán Čínou

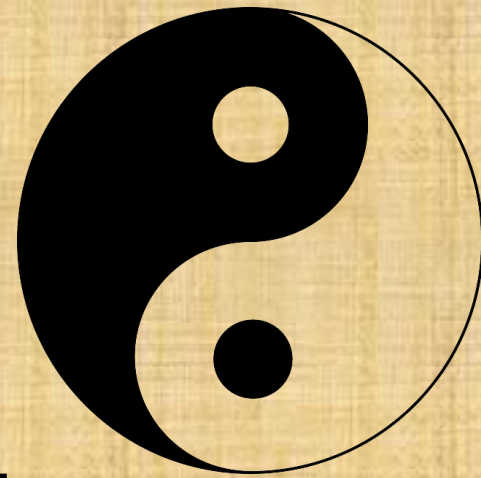

Náboženství v Číně (Kemp, 2014)

- Tři hlavní náboženství – taoismus, buddhismus a konfucianismus
- Často se mezi sebou prolínala
- Jednou ze společných idejí je snaha o dosažení harmonie – rovnováha dvou protichůdných sil:
  - Jin (ženský princip, temný, klidový)
  - Jang (mužský princip, světlý, pohyblivý)
  - Tyto protiklady se nevyklučují, ale doplňují (mužský/ženský, světlý/temný, osvícený/nevědomý, mladý/starý, studený/teplý, voda/oheň)
- Na Čínu měly vliv i různé křesťanské denominace
- Ve 2. polovině 20. stol. dominoval komunismus

Náboženství v Číně (Kemp, 2014)

- **Taoismus**
- Tao = cesta
- Nejedná se o systém náboženských textů, ale spíše jde o množinu představ vycházejících z prastarých čínských zdrojů
- Staví do protikladu přírodu a město, vybízí lidi k úniku do přírody, kde člověk může zakoušet posvátno
- Plné lidství = svobodně kráčet po Cestě

Náboženství v Číně (Kemp, 2014)

- **Konfucianismus**
- Konfucius (551-479 BC) – učitel, politik, spisovatel, filozof
- Je mu připisováno autorství mnoha klasických čínských spisů
- Konfucianismus oproti taoismu (zaměřeného na přírodu) předkládá společenský ideál muže a ženy ve společnosti
- Někteří autoři jej nepovažují za náboženství, ale spíše za filosoficko-etický systém nauk

Judaismus

- Základní knihou je Starý Zákon
- **Důležité milníky:**
  - Odchod z egyptského otroctví (1200 BC)
  - Usazování v zaslíbené zemi
  - Období království (Saul, David, Šalamoun) → rozdělení království
  - Babylonské vyhnanství a návrat z něj (537 BC)
  - Nadvláda Řeků a pak Římanů
  - Roku 72 AC zničení jeruzalémského chrámu, Židé rozptýleni do celého světa
  - Po 2. svět. válce se Židé vracejí na původní území, 1948 – vznik státu Izrael

Judaismus (Kemp, 2014)

- Hlavní svátek: pesah (připomínka vyvedení z Egypta)
- Posvátný den: sobota (šabat)
- Základ morálky: Dekalog (Desatero)
- Talmud: komentář k Zákonu
- Synagoga: místo k modlitbě
- Důraz na Zaslíbenou zemi a Jeruzalém

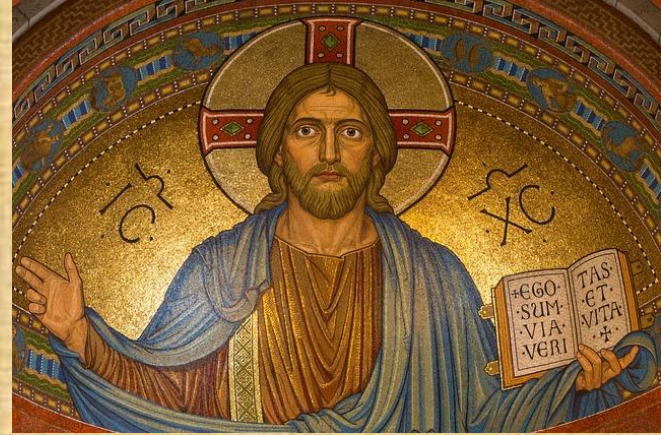

Judaismus (Kemp, 2014)

- Současné směry
  - **Moderní** – opouští diasporu, ale také přestává dodržovat některé rituály a Tóru
  - **Reformní** – soustředí se na etické otázky. Dnes představuje nejprogressivnější větev židovství
  - **Konzervativní** - uchovává si pevné vazby k tradičnímu studiu a zbožnosti, avšak uznává i historický vývoj judaismu. Hodně v USA.
  - **Ortodoxní** – přísné dodržování norem, odmítání přizpůsobování se dnešku, uzavírají se do ghett

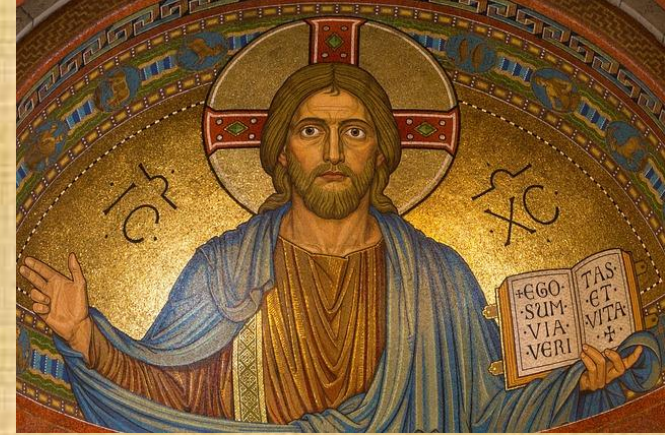
Křesťanství (Petráček, 2017)

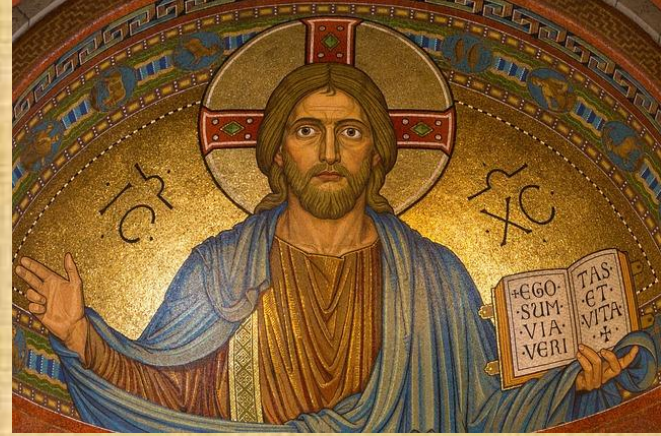
- Zakladatel Ježíš Kristus
- Hlavní kniha – Nový zákon
- Důležité historické epochy:
  - **Helenizace křesťanství**
  - **Konstantinovský obrat** – 313 – křesťanství se postupně propojuje s císařstvím
  - **1054** – velké schizma
  - **Středověk** – silná církev propojená s mocí
  - **Luther** a další velké rozdělení – konec úspěšné adaptace – vítězí touha potlačit konfesijní oponenty
  - **Novověk** – vznik moderny, kritika církve, ateismus
  - 1963 – 65: **II. vatikánský koncil** – KC se otvírá světu a vyjadřuje vůli vézt s ním dialog

Křesťanství

- Dnes tři hlavní směry:
  - **Katolíci** – centralizace na Řím, důraz na tradici
  - **Pravoslavní (ortodoxní)** – Rusko a blízký východ, každá oblast má svého patriarchu, dlouhá liturgie
  - **Protestanté (evangelíci, reformovaní)** – množství dalších církví, každá z nich má své učení, velký důraz na studium Bible
- Hlavní směry se dále štěpí
  - navenek – např. protestanté: Slezská církev augsburského vyznání, Církev ČS husitská...
  - uvnitř – např. konzervativní katolíci, liberálové...

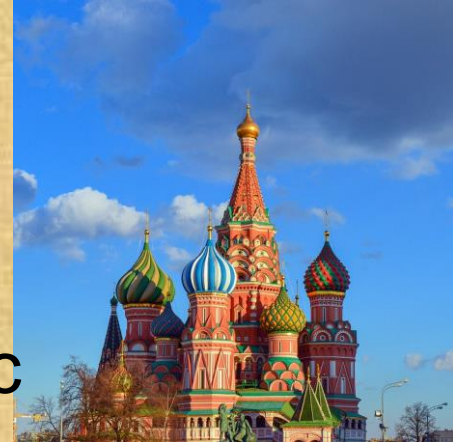

Dějiny křesťanství (Küng, 2010)

- **Až do roku 313** bylo křesťanství pronásledované.
- **Roku 313 uznává císař Konstantin křesťanství za státní náboženství**
- Církev se stává mocnou a křesťanství se stává většinovým náboženstvím.
- **Císař Konstantin zároveň přenesl centrum své říše na východ do Byzance (Konstantinopole).** Vzniká tak napětí mezi východem a západem.
- Západní křesťanství je chápáno jako římské, východní jako byzantské (pravoslavné).

Dějiny křesťanství (Küng, 2006)

- **Spory mezi východem a západem vyvrcholily r. 1054**, kdy se Řím a Byzanc vzájemně exkomunikovaly.
- 1453 byla Byzanc dobyta tureckými muslimy
- 1448 se Rusko zbavilo nadvlády Tatarů
- **Moskva se stala duchovním i světským střediskem ruské říše.** Kreml byl sídlem cara i metropolitů (v chrámu měli oba trůny ve stejné výšce)
- Objevuje se ideologie Moskvy jako třetího Říma jako jediného ochránce pravého křesťanství

Dějiny křesťanství na Ukrajině

- **1596: Brestlitevská unie** – snaha o sjednocení pravoslavné a katolické církve: část pravoslavné církve přijala svrchovanost papeže, mohla si zachovat vlastní liturgii a kněží nebyli vázáni povinností celibátu
- Dnes hovoříme o tzv. **řeckokatolické církvi** – je nejvíce zastoupena na západě Ukrajiny (Štampach, 2022)
- V době Sovětského svazu byla prakticky zničena, zatímco pravoslavná církev mohla ve velmi slabé míře fungovat

Dějiny křesťanství na Ukrajině (Štampach, 2022)

Po rozpadu Sovětského svazu se ukrajinské pravoslaví rozdělilo na 3 části:

- **Ukrajinská autokefální pravoslavná církev** (převážně Ukrajinci navrácení z exilu; cca 3 mil obyv.)
- **Kyjevský patriarchát** (oddělil se od pravoslavné církve vázané na Moskvu; ostatní pravosl. církve jej neuznaly; cca. 10 mil. obyv.)
- Tyto dvě církve se r. 2018 sjednotily v tzv. **Pravoslavnou církev Ukrajiny**
- Zbytek pravoslavných věřících tvoří **Pravoslavná církev vázaná na Moskvu** (6 – 7 mil. obyv., má ale nejvíce kostelů)
- Více nábožensky založený je západ země, východ (např. kolem Donbasu) je spíše ateistický)

Rozdělení křesťanství

Protestantismus

Katolictví

Pravoslaví

Západ

Východ

Důraz na racionalitu

Důraz na emoce,
tajemství

V liturgii je důraz
na jednoduchost
a srozumitelnost

Liturgie je dlouhá
a odehrává se
za ikonostazem

Duchovní je jeden
z ostatních.

Zbožšťování
duchovních

Žehnání je chápáno
jako magie

Důraz na žehnání

Liturgie

<https://zpravy.aktualne.cz/regiony/praha/verici-pravoslavne-cirkve-si-nechali-vysvetit-pokrmu/r~i:article:698180/>

Žehnání pokrmů o velikonocích

<https://zivechebsko.cz/2019/04/30/pravoslavni-krestane-slavili-velikonocni-svatky/>

Ikony

https://www.orthodoxia.cz/ikony/ikony_1.htm

Kalendář

- Velikonoce se konají o první neděli po prvním jarním úplňku.
- Problém s výpočtem jejich data nastal při reformě kalendáře.
- Pravoslavná církev v Rusku i na Ukrajině používá juliánský kalendář pro výpočet data velikonoc i vánoc. Proto se zde tyto svátky slaví o několik dní později.
- Řeckokatolická církev v ČR používá gregoriánský kalendář
- Rozdílný termín slavení velikonoc může být z psychologického hlediska nástrojem formování vlastní identity

Islám (Kemp, 2014)

- Zakladatel **Mohamed** (7.stol.)
- Hlavní kniha: **Korán** (súry podle velikosti)
- Víra v jedinstvo Boží a božské poslání Mohameda
- Pět pilířů víry
  - Vyznání víry
  - Modlitba - pětkrát denně
  - Půst - v měsíci Ramadánu (od úsvitu do soumraku)
  - Almužna chudým
  - Pout' do Mekky

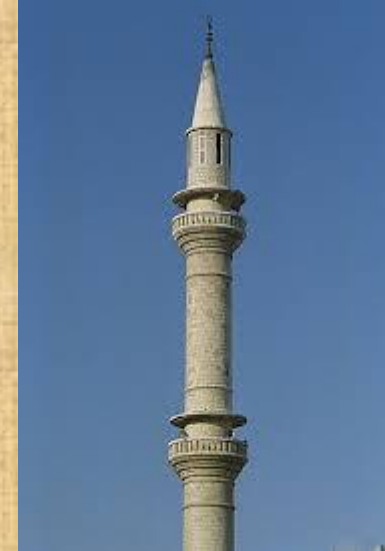
Islám (Kemp, 2014)

- **Sunité** – 85% muslimů, uznávají nástupce Mohameda, systém právních a etických zásad
- **Šíité** – nástupci Mohameda jsou členové jeho rodiny; dnes hlavně v Íránu
- Islámský kalendář je lunárním kalendářem (cyklus je 29,5 dne).
- Má 12 měsíců, o délce střídavě 30 a 29 dnů. Jeho rok má 354 dnů a je o 11 dnů kratší než rok Gregoriánského kalendáře.
- Oba kalendáře se tak vůči sobě pohybují. Přibližně jednou za 33 let se rozdíl mezi letopočty sníží o jeden rok.

Islám – bojovné náboženství?

- Ve všech náboženstvích se vyskytuje problém násilí
- Islám je bojovné náboženství
  - Mohamed byl nejen prorokem, ale i bojovníkem
- **Džihád (svatá válka) doslova znamená *námaha, úsilí* – morální nasazení pro Boha proti vlastní nedokonalosti**
- Jen v nejkrajnějším případě má být podle mnoha muslimů chápán jako válka proti nevěřícím

Náboženství a násilí

- Když budeme chtít, tak v každém náboženství najdeme tendence k násilí
- Všechna náboženství ale také vedou k lásce a smíření
- **Povrchní chápání náboženství může vézt člověka k prosazování vlastních cílů - on sám dá Boha až na druhé místo a sebe umístí místo něj**
- **Pak se náboženství snadno stane nástrojem násilí** (Halík, 2006)

New age

(Říčan, Vojtíšek, 1999)

- Náboženské hnutí od 80s. chárající spiritualitu jako nedogmatickou osobní zbožnost vyhýbající se institucím
- Jedná se spíše o nový životní styl, který se jako náboženství ani nechápe
- Čerpání z různých tradic a jejich přetavování do nových myšlenek
- Astrologie, léčitelství, alternativní psychoterapie, nové přístupy k ekologii...

New age

(Vojtíšek et al., 2012;
Štampach 1998)

- Orientální vlivy:
  - Tradiční čínská medicína
  - Hinduismus – jóga, transcendentální meditace
  - Budhismus: školy zenu
- Je však iluzí domnívat se, že v minulosti existovalo něco jako např. „čisté“ křesťanství – ve skutečnosti se jednalo o různé kombinace křesťanství a skrytých pohanských prvků

Exkurz: Transpersonální psychologie

(Plhánková, 2006)

- Předchůdci: James – experimentoval s rajským plynem, zabýval se mystickými stavy vědomí.
- Hlavním představitelem je psychiatr českého původu Stanislav Groff (v roce 1967 emigroval do USA)
- Grof považuje za předchůdce Junga - překročil hranice newtonova-karteziánského paradigmatu (tam je např. Freud)
- „Čtvrtá síla v ψ “ – (po PSA, BEH, HUM). Má však menší vliv a je myšlenkově méně kompaktní.
- Důraz na změněné stavy vědomí (psychedelické zkušenosti).

<https://www.youtube.com/watch?v=cit7qWrLyP8>

Exkurz: Transpersonální psychologie

(Plhánková, 2006)

- **Leary** – velkopáteční experiment – 10 studentům dal psylocibyn → zintenzivnění nb prožitků
- **Grof** – holotropní stavy, změněné stavy vědomí – kvalitativní změna vědomí. Experimenty s LSD (v té době běžné).
- **Holotropní dýchání** – podobné stavy jako po užití LSD, překysličení krve – využíváno v PSTR:
  - zážitky překračující běžný čas, prostor, zážitky zrození, setkání s mýtickými objekty, zážitky blízké smrti.
  - zážitek celistvosti (řada technik k vyvolání HD se vyskytuje v nb: opakovaný zpěv, meditace, prezentace archetypálních symbolů...).

„Nová“ kvazináboženství?

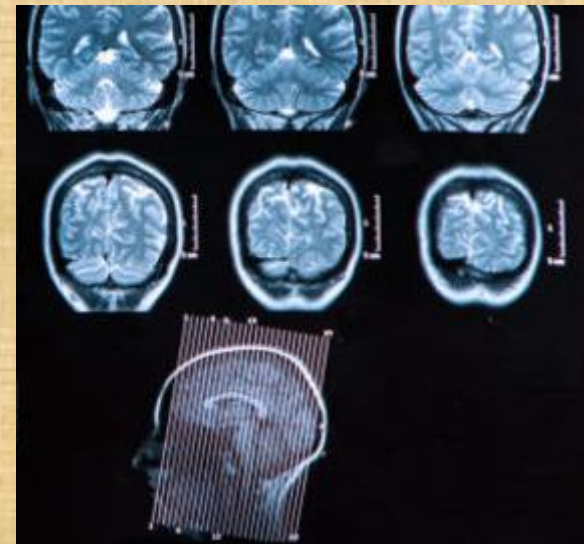
- Věda
- Umění
- Patriotismus a nacionalismus
- Politická ideologie
- Sportovní události

(Halík, 2006)

„Nová“ kvazináboženství?

19. stol. – pol. 20. stol. na Západě
– **věda jako náboženství**

- Ještě dnes je slovo *vědecký* chápáno jako *pravdivý*
- Současná věda je však natolik specializovaná a komplikovaná, že nemůže nabízet celkový obraz světa
- Proto i věda si již nenárokuje monopol na pravdu - existují i jiné přístupy ke skutečnosti – umělecký, filosofický, náboženský...

„Nová“ kvazináboženství?

Umění jako náboženství

- Dějiny umění a náboženství nejde od sebe oddělit
- Divadla, koncertní sítě – „chrámy“ moderní doby
- Megakoncerty jako „náboženské shromáždění“

„Nová“ kvazináboženství?

Patriotismus a nacionalismus jako náboženství

- Globalizace může způsobovat obavy ze ztráty vlastní identity → příslušnost k určitému náboženství je jednou z forem identity člověka → roste fundamentalismus

„Nová“ kvazináboženství?

Politická ideologie jako náboženství

- Fašismus, komunismus
- Totalita jako karikatura náboženství (sochy, sjezdy, „světci“, „inkvizice“)

„Nová“ kvazináboženství?

Sportovní události jako novodobé náboženské rituály

- Hráči se pohybují podle daných pravidel s „rituálními“ předměty (míč, puk)
- Dav je v tranzu
- ... Je zde tak velký rozdíl od náboženských rituálů divochů?

Seznam použité literatury

- Českokobratrská církev evangelická. (n. d.). *Tiskoviny*. <https://e-cirkev.cz/rozvijime-vztahy/tiskoviny/>
- Küng, H. (2006) *Po stopách světových náboženství*. CDK.
- Küng, H. (2010). *Malé dějiny katolické církve*. Barrister and Principal, Praha.
- Halík, T. (2002). Co je bez chvění, není pevné. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- Halík, T. (2003). *Oslovit Zachea*. Praha, Czech Republic: Lidové noviny.
- Halík, T. (2014). Katolická církev v České republice po roce 1989. In *Obnovíš tvář země. Texty k obnově církve a společnosti z let 1989 – 1998*. (pp. 197-223). Lidové noviny.
- Halík, T. (2006). *Prolínání světů*. Nakladatelství Lidové noviny.
- Halík, T. (2021). *Odpoledne křesťanství: odvaha k proměně* (1st ed.). NLN.Hamplová, D. (2013). *Náboženství v České společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Karolinum.
- Katolický týdeník. (2020). *Nedělní účast 375 tisíc lidí*. <https://www.katyd.cz/clanky/nedelni-ucast-375-tisic-lidi.html>
- Kemp, H. P. (2014). *ABC světových náboženství* (1st ed.). Česká biblická společnost.
- Náboženství ve světě. (2020). *Wikipedie*.
https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1bo%C5%BEenstv%C3%AD_ve_sv%C4%9Bt%C4%9B
- Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu. (2014). Český statistický úřad.
<https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>
- Petráček, T. (2013). *Sekularizace a katolicismus v českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*. Moravapress.
- Park, C. L., & Paloutzian, R. F. (2015). Directions for the Future of the Psychology of Religion and Spirituality. In C. L. Park & R. F. Paloutzian, *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality* (2nd ed., pp. 651-665). The Guilford Press.
- Plháčková, A. (2006). *Dějiny psychologie* (1st ed.). Grada.
- Říčan, P., & Vojtíšek, Z. (1999). Religionista a psycholog obhlíží českou náboženskou scénu. *Československá psychologie*, 43 (1), 73-80.
- Náboženská víra. (n.d.). *Sčítání 2021*. <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira>
- STEM. Empirický výzkum pro demokracii. (n. d.). *Postoj Čechů k náboženství*. <https://www.stem.cz/postoj-cechu-k-nabozenstvi/>
- Sudety. [website]. (2019). <https://cs.wikipedia.org/wiki/Sudety>
- Štampach, I. (1998). *Náboženství v dialogu*. Portál, Praha.
- Štampach, I. Náboženské aspekty ruské invaze na Ukrajinu. *Náboženský infoservis*. <https://info.dingir.cz/2022/03/nabozenske-aspekty-ruske-invaze-na-ukrajinu/>
- Vojtíšek, Z. (2004). *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství* (1st ed.). Portál.
- Vojtíšek, Z., Dušek, P., & Motl J. (2012). *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Portál, Praha.